

Εικόνα Προφήτη Ηλία.
Ναός Αγίου Δημητρίου Οικονόμου. Καστοριά.

ΤΟ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ
ΕΡΓΟ
ΣΤΗ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΚΑΙ
ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ
21, 2007

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

21, 2007

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ
ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΚΑΙ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

21, 2007

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ
ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΚΑΙ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

21, 2007

Γενική επιμέλεια έκδοσης
Πολυξένη Αδάμ-Βελένη
Κατερίνα Τζαναβάρη

Διορθώσεις κειμένων
Πολυξένη Αδάμ-Βελένη
Κατερίνα Τζαναβάρη
Μιχάλης Ιντζές

ISSN 1106-5311

© ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ,
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ,
2010

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του ελληνικού νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Παραγωγή

 ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ZITH
www.ziti.gr

Η διευρημένη από φέτος οργανωτική ομάδα της ετήσιας αρχαιολογικής συνάντησης για το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και στη Θράκη με ιδιαίτερη ικανοποίηση εγκαινιάζει την έναρξη της τρίτης δεκαετίας των πρακτικών της 21ης συνάντησης, η οποία αφορά στη δραστηριότητα του έτους 2007. Έτσι, μαζί με την επετειακή έκδοση της εικοσαετίας, η οποία κυκλοφόρησε το 2009, είκοσι δύο πολύτιμα βιβλία είναι πλέον στη διάθεση της ελληνικής και διεθνούς επιστημονικής και αρχαιόφιλης κοινότητας.

Όπως κάθε χρόνο, από τις σελίδες του ανά χείρας τόμου παρελαύνει πληθώρα νέων και παλαιότερων αρχαιολογικών θέσεων, οι οποίες αποτέλεσαν αντικείμενο έρευνας και συνεργασίας επιστημόνων διάφορων ειδικοτήτων, τόσο από τον χώρο του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου όσο και από τις περιφερειακές υπηρεσίες αρχαιοτήτων του Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού.

Ο παρών τόμος εκδόθηκε δαπάναις του ΥΠΠΟΤ και με προσφορά της επιμέλειας από τις αρχαιολόγους του Α.Μ.Θ. Π. Αδάμ-Βελένη και Κ. Τζαναβάρη. Η τακτική και έγκαιρη εκτύπωση των ανακοινώσεων της θεσμοθετημένης πλέον συνάντησης αποτελεί μία αξιοσημείωτη συνεισφορά για τον εμπλουτισμό των αρχαιογνωστικών μας δεδομένων και γνώσεων αναφορικά με τον βορειοελλαδικό χώρο.

Ευελπιστούμε ότι η Πολιτεία θα εκτιμήσει με ορθολογισμό και συνέπεια τη σημασία της συνέχισης της έκδοσης των πρακτικών της συνάντησης, που αποτελούν ό,τι πιο επίκαιρο υπάρχει διεθνώς από την άποψη της αρχαιολογικής πληροφόρησης για τον ελληνικό χώρο, και ειδικότερα για τη Μακεδονία και τη Θράκη, και θα ανταποκριθεί θετικά στη χρηματοδότηση και των επόμενων τόμων, του 22ου και 23ου (των ετών 2008 και 2009), οι οποίοι βρίσκονται ήδη σε προχωρημένο στάδιο επεξεργασίας. Με τον τρόπο αυτό δεν θα διακοπεί μία υποδειγματική και εξαιρετικά γόνιμη προσπάθεια, καθώς και μία αρραγής συνέχεια από το 1987.

Η οργανωτική ομάδα

Δημήτρης Παντερμαλής Πολυξένη Αδάμ-Βελένη
Ομ. καθηγητής Α.Π.Θ. *Διευθύντρια Α.Μ.Θ.*

Μιχάλης Τιβέριος Λίλλιαν Αχειλαρά
Καθηγητής Α.Π.Θ. *Διευθύντρια ΙΣΤ' Ε.Π.Κ.Α.*

Στέλιος Ανδρέου Μαρία Ακαμάτη
Καθηγητής Α.Π.Θ. *Επίτιμη έφορος αρχαιοτήτων ΥΠΠΟΤ*

Περιεχόμενα

ΝΕΝΑ ΓΑΛΑΝΙΔΟΥ

*Η προϊστορία της ανθρώπινης κατοίκησης στη λεκάνη της λίμνης της Καστοριάς:
οι μαρτυρίες από τη συλλογή Πανταζόπουλου*

The Early Human Settlement in the Kastoria Lake Basin: the Evidence from the Pantazopoulos Collection
NENA GALANIDOU

1

ΓΕΩΡΓΙΑ ΣΤΡΑΤΟΥΛΗ

*Νεολιθικός οικισμός Αυγής Καστοριάς 2006-2007:
χωρο-οργανωτικές πρακτικές 6ης και 5ης χιλιετίας*

*The Neolithic settlement of Avgi, Kastoria:
spatial organization practices during the 6th and 5th millennium B.C.*
GEORGIA STRATOULI

7

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΙΣΙΟΥ, ΑΜΑΛΙΑ ΓΚΙΜΟΥΡΤΖΙΝΑ,
ΟΛΓΑ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΖΓΚΑΦΑ, ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΣ

Το έργο της συντήρησης της 16ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων κατά το 2006-2007

The Conservation works of the 16th Ephorate of Byzantine Antiquities during 2006-2007
AGGELIKI STRATI, IOANNIS SISIYOU, AMALIA GIMOURTZINA,
OLGA ILIOPOULOU, ANASTASIA ZKAFI, NIKOLAOS SAVVOPOULOS

15

ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΡΑΜΗΤΡΟΥ-ΜΕΝΤΕΣΙΔΗ

Γρεβενά 2007. Πριόνια και Φράγμα Ιλαρίωνα

Grevena 2007: Prionia and the Ilarion dam
GEORGIA KARAMITROU-MENDESIDI

23

ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΡΑΜΗΤΡΟΥ-ΜΕΝΤΕΣΙΔΗ

Αιανή 2007: η έρευνα στο Ανατολικό Νεκροταφείο

Aiani 2007: Research in the Eastern Cemetery
GEORGIA KARAMITROU-MENDESIDI

37

ΜΑΡΙΖΑ ΤΣΙΑΠΑΛΗ

Αρχαιολογικά δεδομένα των ανασκαφών στο Βελβεντό Κοζάνης: προδρομικές παρατηρήσεις

Archaeological Evidence from the Excavations at Velvento, Kozani: Preliminary Observations
MARIZA TSIAPALI

47

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ	
<i>Αρχαιολογικός χώρος Έδεσσας: οι χώροι 1-15 εσωτερικά της νότιας πύλης και δεξιά της κεντρικής οδού</i>	55
<i>The Archaeological Site of Edessa: areas 1-15 inside the South Gate (right of the Main Road)</i>	
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ	
<i>Έδεσσα 2007. Στα τρίστρατα της Νότιας Παράκαμψης</i>	63
<i>Edessa 2007. At the Crossroads of the South By-pass</i>	
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ	
ΜΑΡΙΑ ΧΕΙΜΩΝΟΠΟΥΛΟΥ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΚΙΑΔΑΡΕΣΗΣ, ΑΝΝΑ ΠΡΟΚΟΠΙΔΟΥ	
<i>Ανασκαφή στη θέση «Ψηλή βρύση» της Έδεσσας</i>	69
<i>Excavation at the Site of Psili Vrissi, Edessa</i>	
ΜΑΡΙΑ ΧΕΙΜΩΝΟΠΟΥΛΟΥ – ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΚΙΑΔΑΡΕΣΗΣ – ΑΝΝΑ ΠΡΟΚΟΠΙΔΟΥ	
ΕΥΗ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΠΑΠΑΝΘΙΜΟΥ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΑΝΙΑΤΗΣ	
<i>Ζητήματα οργάνωσης του χώρου στο τέλος της πρώιμης εποχής του χαλκού: τα νέα δεδομένα από το Αρχοντικό Γιαννιτών</i>	77
<i>Issues of Spatial Organization during the late Early Bronze Age: New Evidence from Archontiko, Giannitsa</i>	
ΕΥΗ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΠΑΠΑΝΘΙΜΟΥ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΑΝΙΑΤΗΣ	
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, ΠΑΥΛΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ	
<i>Ανασκαφή στο δυτικό νεκροταφείο του Αρχοντικού Πέλλας κατά το 2007: η ταφική συστάδα του πολεμιστή με τη χρυσή μάσκα και άλλες ταφικές συστάδες</i>	83
<i>Excavation in the Western Cemetery of Archontiko of Pella in 2007: the Grave Group of the Warrior with the Gold Mask and other Grave Groups</i>	
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ – ΠΑΥΛΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ	
ΠΑΥΛΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, ΑΛΚΗΣ ΖΑΡΟΓΙΑΝΝΗΣ	
<i>Γιαννιτιά Πέλλας: ανασκαφή τάφων υστερορωμαϊκού νεκροταφείου επί της Εγνατίας οδού</i>	91
<i>Giannitsa, Pella: excavation of a Late Roman Cemetery along the Egnatia Road</i>	
ΠΑΥΛΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, ΑΛΚΗΣ ΖΑΡΟΓΙΑΝΝΗΣ	
ΜΑΡΙΑ ΛΙΛΙΜΠΑΚΗ-ΑΚΑΜΑΤΗ, ΝΙΚΟΣ ΑΚΑΜΑΤΗΣ	
<i>Το δημόσιο λουτρό της Πέλλας. Ανασκαφική περίοδος 2007</i>	99
<i>The Public Baths of Pella: 2007 Excavation Season</i>	
ΜΑΡΙΑ ΑΚΑΜΑΤΗ-ΛΙΛΙΒΑΚΗ, ΝΙΚΟΣ ΑΚΑΜΑΤΗΣ	
ΑΝΔΡΕΑΣ Ι. ΝΤΑΡΛΑΣ	
<i>Παλαιολιθικά ευρήματα από τη Ραχώνα Πέλλας</i>	109
<i>Palaeolithic Finds from Rachona, Pella</i>	
ΑΝΔΡΕΑΣ Ι. ΝΤΑΡΛΑΣ	

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΑΔΕΔΟΣ	
<i>Μελέτη αναστήλωσης – ανάδειξης του ιερού της Μητέρας των Θεών Αυτόχθονος στη Λευκόπετρα Ημαθίας</i>	115
<i>A Study for the Restoration and the Embellishment of the Sanctuary of the Mother of the Gods at Leukopetra, Emathia</i>	
GIORGIOS KARADEDOS	
ΓΕΩΡΓΙΑ ΣΤΡΑΤΟΥΛΗ, ΑΛΚΜΗΝΗ ΠΑΚΑ	
<i>Προϊστορική τούμπα Νέας Νικομήδειας Ημαθίας: η μελέτη για την ανάδειξη του οικισμού της 7ης χιλιετίας</i>	123
<i>The Prehistoric Tumulus of Nea Nikomedeia, Emathia: a Study for the Embellishment of the 7th millennium Settlement</i>	
GEORGIA STRATOULI, ALKMENE PAKA	
ΧΡΥΣΟΥΛΑ ΣΑΑΤΣΟΓΛΟΥ-ΠΑΛΙΑΔΕΛΗ	
<i>Το ανάκτορο των Αιγών: προδημοσίευση</i>	127
<i>The Palace of Aigai: Preliminary Publication</i>	
CHRYSOULA SAATSOGLOU-PALIADELI	
ANNA ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΥ	
<i>Η κεραμική των υστεροκλασικών και ελληνιστικών χρόνων από τη νεκρόπολη των Αιγών: πρώτες εκτιμήσεις</i>	135
<i>Late Classical and Hellenistic Pottery from the Necropolis of Aigai: First Observations</i>	
ANNA ALEXANDROPOULOU	
ΕΥΑ ΚΟΝΤΟΓΟΥΛΙΔΟΥ	
<i>Σωστική ανασκαφή στην αρχαϊκή νεκρόπολη των Αιγών 2007</i>	143
<i>Rescue Excavation of the Archaic Necropolis at Aigai, 2007</i>	
EVA KONTOGOLIDOU	
ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΚΟΥΖΕΛΗ	
<i>Λίθοι του ανακτόρου των Αιγών: φύση, κατάσταση διατήρησης, προτάσεις συντήρησης</i>	149
<i>Stones of the Palace of Aigai: Physical Properties, State of Preservation, Conservation Suggestion</i>	
KALLIOPE KOUZELI	
ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΤΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ, ΝΙΚΟΛΕΤΤΑ-ΚΑΝΕΛΛΑ ΚΛΑΔΟΥΡΗ	
<i>Συντήρηση των ψηφιδωτών δαπέδων του ανακτόρου των Αιγών. Μελέτη και εφαρμογή</i>	157
<i>Conservation of the Mosaic Floors at the Palace of Aigai: Study and Application</i>	
MARGARITA TILIOPOULOU, NIKOLETTA-KANELLA KLADOURI	
ΕΥΤΥΧΙΑ ΠΟΥΛΑΚΗ-ΠΑΝΤΕΡΜΑΛΗ, ΕΛΕΝΗ ΚΛΙΝΑΚΗ	
<i>Λείβηθρα</i>	161
<i>Leibithra</i>	
EUTYCHIA POULAKI-PANTERMALI, ELENI KLINAKI	

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΝΤΕΡΜΑΛΗΣ

Δίον 2007

171

Dion 2007

DIMITRIOS PANTERMALIS

ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Δίον: η ανασκαφή στη βασιλική της αγοράς το 2007

179

Dion: the Excavation of the Agora Basilica in 2007

PERIKLIS CHRISTODOULOU

ΕΥΤΥΧΙΑ ΠΟΥΛΑΚΗ-ΠΑΝΤΕΡΜΑΛΗ, ΣΟΦΙΑ ΚΟΥΛΙΔΟΥ, ΕΥΗ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΛΕΝΗ ΚΛΙΝΑΚΗ

Βάλτος Λεπτοκαρυάς: εγκατάσταση και νεκροταφείο της εποχής του χαλκού

185

Valtos, Leptokarya: a Bronze Age Settlement and Cemetery

EUTYCHIA POULAKI-PANTERMALIS, SOFIA KOULIDOU, EVI PAPADOPOULOU, ELENI KLINAKI

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΤΡΙΤΣΑΡΟΛΗ

Τα νεκροταφεία μέσης και ύστερης εποχής χαλκού από τις θέσεις Βάλτος Λεπτοκαρυάς και Πηγή Αθηνάς στην Πιερία. Προκαταρκτικά αποτελέσματα της βιοαρχαιολογικής μελέτης

191

The Middle and Late Bronze Age Cemeteries of Valtos, Leptokarya and Pigi Athinas in Pieria: First Results of the bio-archaeological Study

PARASKEVI TRITSAROLI

ΠΟΛΥΞΕΝΗ ΑΔΑΜ-ΒΕΛΕΝΗ

Επόμενη στάση: «Μουσείο». Το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης συστήνεται στο κοινό του

197

Next Stop: "Museum". The Archaeological Museum of Thessaloniki is introduced to its public

POLYXENI ADAM - VELENI

ΕΣΘΗΡ ΣΟΛΟΜΩΝ, ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΒΑΡΣΑΚΗ, ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΗ

Τι γνωρίζουν και τι προσδοκούν οι κάτοικοι της Θεσσαλονίκης από το Αρχαιολογικό Μουσείο της πόλης τους;

207

What do the people of Thessaloniki know about the Archaeological Museum of their City and what do they expect from it?

ESTHER SOLOMON, STAVROULA VARSAKI, IFIGENIA KARAGOUNI

ΛΙΛΛΙΑΝ ΑΧΕΙΛΑΡΑ

Μετρό Θεσσαλονίκης 2007. Το αρχαιολογικό έργο της ΙΣΤ' ΕΠΚΑ

215

Thessaloniki metro 2007:

The Archaeological Work of the 16th Ephorate of Prehistoric and Classical Antiquities

LILLIAN ACHEILARA

ΕΥΤΕΡΠΗ ΜΑΡΚΗ, ΕΥΑ ΓΙΑΤΡΟΥΔΑΚΗ, ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΤΣΟΚΑΣ, ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΤΣΟΥΡΛΟΣ

Νέα στοιχεία για την περιοχή του Αλκαζάρ μέσα από τις εργασίες του μετρό

223

New evidence for the 'Alkazar' Area from the Thessaloniki metro Construction Works

EUTERPE MARKI, EVA GIATROUDAKI, GRIGORIS TSOKAS, PANAYOTIS TSOURLOS

ΣΤΕΛΛΑ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΟΥ, ΝΙΚΟΣ ΠΑΖΑΡΑΣ <i>Μετρό Θεσσαλονίκης 2007</i>	231
<hr/>	
<i>Thessaloniki metro, 2007</i> STELLA VASILEIADOU, NIKOS PAZARAS	
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΡΑΠΤΗΣ, ΘΕΟΦΑΝΗΣ ΟΜΗΡΟΥ, ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΞΑΝΘΟΣ <i>Παρατηρήσεις σχετικά με την αρχιτεκτονική του Hamza Bey Τζαμί (Αλκαζάρ) με αφορμή τις πρόσφατες εργασίες προστασίας του μνημείου (2007)</i>	241
<hr/>	
<i>Observations on the Architecture of the Hamza Bey Mosque (Alkazar) owing to the Recent Restoration Works (2007)</i> KONSTANTINOS RAPTIS, THEOFANIS OMIROU, VASILEIOS XANTHOS	
ΜΑΡΙΑ ΤΣΙΜΠΙΔΟΥ-ΑΥΛΩΝΙΤΗ <i>Το ανατολικό νεκροταφείο της Θεσσαλονίκης. Αρχαιότητες στον χώρο του Α.Π.Θ.</i>	247
<hr/>	
<i>The Eastern Cemetery of Thessaloniki. Antiquities in the Area around the University of Thessaloniki</i> MARIA TSIMPIDOU-AVLONITI	
ΣΤΕΛΙΟΣ ΑΝΔΡΕΟΥ, ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΕΥΚΛΕΙΔΟΥ <i>Η ανασκαφή στην Τούμπα Θεσσαλονίκης το 2006 και 2007</i>	255
<hr/>	
<i>The excavation at Toumba, Thessaloniki in 2006 and 2007</i> STELIOS ANDREOU, KALLIOPI EUKLEIDOU	
ΜΙΧΑΛΗΣ ΤΙΒΕΡΙΟΣ, ΕΛΕΝΗ ΜΑΝΑΚΙΔΟΥ, ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΤΣΙΑΦΑΚΗ <i>Ανασκαφικές έρευνες στο Καραμπουρνάκι κατά το 2007: ο αρχαίος οικισμός</i>	263
<hr/>	
<i>Excavations at Karabournaki in 2007: the Ancient Settlement</i> MICHALIS TIVERIOS, ELENI MANAKIDOU, DESPOINA TSIYAFKI	
ΖΩΗ ΚΩΤΙΤΣΑ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΝΑΖΛΗΣ <i>Ο τάφος III του τύμβου Α της Αινείας: Επανεξετάζοντας τα δεδομένα</i>	269
<hr/>	
<i>Tomb III of Tumulus A at Aineia: a Re-examination of the Evidence</i> ZOE KOTITSA, IOANNIS NAZLIS	
ΜΑΡΙΑ ΠΑΠΠΑ, ΧΡΗΣΤΟΣ ΑΥΓΕΡΟΣ, ΣΤΡΑΤΟΣ ΝΑΝΟΓΛΟΥ <i>Ανασκαφή στον νεολιθικό οικισμό της Θέρμης, 2007</i>	277
<hr/>	
<i>Excavations in the Neolithic Settlement of Thermi, 2007</i> MARIA PAPPA, CHRISTOS AVGEROS, STRATOS NANOGLOU	
ΜΑΝΟΛΗΣ ΜΑΝΩΛΕΔΑΚΗΣ, ΠΑΣΧΑΛΗΣ ΑΝΔΡΟΥΔΗΣ <i>Το σύστημα υδρομάστευσης (qanat) της Αγίας Παρασκευής Χορτιάτη</i>	285
<hr/>	
<i>The Water Qanat at Agia Paraskevi, Chortiatis</i> MANOLIS MANOLEDAKIS, PASCHALIS ANDROUDIS	

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΙΣΜΑΝΙΔΗΣ <i>Αρχαία Καλίνδοια: η συνέχεια της έρευνας στο συγκρότημα του Σεβαστείου</i>	293
<i>Ancient Kalindoia: ongoing Research at the Sebasteion Complex</i> KOSTAS SISMANIDIS	
ΚΩΣΤΑΣ ΣΙΣΜΑΝΙΔΗΣ, ΜΙΧΑΛΗΣ ΒΙΟΛΑΤΖΗΣ <i>Ρωμαϊκό νεκροταφείο στον Σταυρό νομού Θεσσαλονίκης</i>	303
<i>A Roman Cemetery at Stavros, Prefecture of Thessaloniki</i> KOSTAS SISMANIDIS, MICHALIS VIOLATZIS	
ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΜΙΣΑΗΛΙΔΟΥ-ΔΕΣΠΟΤΙΔΟΥ <i>Άφυτις 2007</i>	311
<i>Aphytis 2007</i> VASSO MISSAILIDOU-DESPOTIDOU	
ΕΛΙΣΑΒΕΤ-ΜΠΙΕΤΤΙΝΑ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑ, ΣΠΥΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΤΗΣ <i>Ανασκαφική έρευνα στο ιερό του Άμμωνος Διός στην Καλλιθέα της Χαλκιδικής κατά το 2007</i>	323
<i>Excavation at the Sanctuary of Zeus Ammon in Kallithea of Chalcidice – 2007</i> ELISABETH-BETTINA TSIGARIDA, SPYROS VASSILEIOU, DIMITRIS PATIS	
ΣΟΦΙΑ ΑΣΟΥΧΙΔΟΥ, ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΔΡΑΚΑΚΗΣ, ΑΠΟΣΤΟΛΙΑ ΤΣΙΑΝΤΟΥΛΑ <i>Σωστική ανασκαφική έρευνα στην προϊστορική θέση «Τούμπα» Συκιάς Δ. Τορώνης Ν. Χαλκιδικής</i>	331
<i>Rescue Excavations at the Prehistoric Site “Toumba” Sykias, Municipality of Toroni, Prefecture of Halkidiki</i> SOPHIA ASOUCHIDOU, EMMANOUIL DRAKAKIS, APOSTOLIA TSIANTOULA	
ΜΑΓΔΑΛΛΗΝΗ ΒΑΛΛΑ, ΕΥΝΙΚΗ ΜΙΧΑ <i>Προϊστορικός οικισμός Ειδομένης Κιλκίς</i>	337
<i>Prehistoric Settlement at Idomeni, Kilkis</i> MAGDA VALLA, EUNIKI MICHA	
ΜΑΡΙΑ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ <i>Προμαχώνας-Τορολνίτσα. Κοσμήματα και μαρμάρινα αγγεία: μια πρώτη προσέγγιση</i>	347
<i>Promachonas-Topolniča. Items of Adornment and Marble Vessels: a Preliminary Approach</i> MARIA PALEOLOGOU	
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΣΥΡΟΣ, ΧΡΥΣΟΥΛΑ ΤΣΑΓΚΟΥΛΗ, ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΜΥΤΕΛΕΤΣΗΣ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΛΑΣΤΑΡΙΔΗΣ <i>Σπήλαιο στη θέση «Καταρράκτες-Φράγμα» Σιδηροκάστρου</i>	355
<i>A Cave at the Site “Katarachtes-Fragma”, Sidirokastro</i> ANASTASIOS SYROS, CHRYSOULA TSAGOULI, MILTIADIS MITELETSIS, IOANNIS VLASTARIDIS	

ΗΛΕΚΤΡΑ ΖΩΓΡΑΦΟΥ Αναζητώντας τη συνέχεια μιας οικίας ελληνιστικών χρόνων στην Αρχαία Αμφίπολη: σωστική ανασκαφή στο οικόπεδο Β. Τομπουλίδη	363
<hr/>	
<i>Searching for the Continuance of a Hellenistic House in Ancient Amphipolis: Rescue Excavation in the Plot of V. Tomboulidis</i>	
ELEKTRA ZOGRAFOU	
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΪΜΑΡΗΣ, ΟΛΓΑ ΓΕΩΡΓΟΥΛΑ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΑΔΕΔΟΣ, ΠΕΤΡΟΣ ΠΑΤΙΑΣ Εναέρια και δορυφορική αρχαιολογία: εντοπισμός της Εγνατίας οδού και άλλων αρχαιολογικών θέσεων κατά μήκος της διαδρομής της, από την Αμφίπολη έως τους Φιλίππους	371
<hr/>	
<i>Elevated and Satellite Archaeology: tracing the Via Egnatia and other Archaeological Sites along its Route, from Amphipolis to Philippi</i>	
DIMITRIS KAIMARIS, OLGA GEORGOULA, GIORGOS KARADEDOS, PETROS PATIAS	
ΜΑΓΔΑ ΠΑΡΧΑΡΙΔΟΥ-ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ, ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΚΑΡΑΒΕΛΙΔΗΣ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΑΤΣΙΝΗΣ, ΑΧΙΛΛΕΑΣ ΤΣΑΛΤΑΣ Παλαιά Μητρόπολη Δράμας: οι εργασίες αποκατάστασης του μνημείου κατά το 2007	383
<hr/>	
<i>The old Metropolis of Drama: Restoration Works during 2007</i>	
MAGDA PARCHARIDOU-ANAGNOSTOU, MICHALIS KARAVELIDIS, IOANNIS MATSINIS, ACHILLEAS TSALTAS	
ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΜΑΛΑΜΑ, ΜΕΛΑΝΙΑ ΜΙΛΚΑΚΗ Σωστική ανασκαφή στην παραλία Κάρυανης (αρχαία Γαληψός)	391
<hr/>	
<i>Rescue Excavation at the Karyani Beach (ancient Galepsos)</i>	
PINELOPI MALAMA, MELANIA MILKAKI	
ΒΑΣΙΛΗΣ ΠΟΥΛΙΟΣ, ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ-ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΕΓΓΙΔΗΣ, ΕΥΤΥΧΙΑ ΚΟΣΜΙΔΟΥ Λιθοχώρι Καβάλας 2007. Σωστική ανασκαφή στη σύγχρονη Εγνατία οδό	399
<hr/>	
<i>Lithochori, Kavala 2007: Rescue Excavation along the modern Egnatia Highway</i>	
VASILIS POULIOS, DIALEKTOS-DIMITRIOS MEGGIDIS, EUTYCHIA KOSMIDOU	
ΣΤÉΡΗΑΝΙΕ ΗΥΣΕΚΟΜ-ΗΑΧΗ Χελώνες, Σιληνοί και ένας βάτραχος. Μη ανθρωπόμορφα αρχαϊκά ειδώλια του Αρτεμισίου της Θάσου	409
<hr/>	
<i>Some Tortoises, Silenes and a Frog: Considerations concerning the non-anthropomorphic archaic Terracotta Figurines from the thasian Artemision</i>	
STÉRHANIE HUYSECOM-HAXHI	
ΤΟΝΥ ΚΟΖΕΛΙ, ΜΑΝΟΥΕΛΑ ΒΟΥΡΧ-ΚΟΖΕΛΙ Οι μαρμάρινες μονόλιθες κρόσσοι στη Θάσο και στη Θασοπούλα	417
<hr/>	
<i>The marble monolithic merlons at Thassos and Thassopoula</i>	
TONY KOZELJ, MANUELA WURCH-KOZELJ	
ΣΤΡΑΤΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΠΑΠΑΛΑΖΑΡΟΥ, ΣΟΦΙΑ ΤΣΟΥΤΣΟΥΜΠΕΗ-ΛΙΟΛΙΟΥ Νέα Δεδομένα από τον οικισμό της Σκάλας Σωτήρος Θάσου	427
<hr/>	
<i>New Evidence from the Settlement of Skala Sotiros, Thassos</i>	
STRATIS PAPADOPOULOS, VASILEIA PAPALAZAROU, SOFIA TSOUTSOUBEI-LIOLIOU	

ΣΤΡΑΤΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΠΑΠΑΛΑΖΑΡΟΥ, ΣΟΦΙΑ ΤΣΟΥΤΣΟΥΜΠΕΗ-ΛΙΟΛΙΟΥ <i>Αρχαιολογικές Έρευνες στο Κάστρο Λιμεναρίων Θάσου</i>	435
<hr/>	
<i>Archaeological Investigations at the Castle of Limenaria, Thassos</i> STRATIS PAPADOPOULOS, VASILEIA PAPALAZAROU, SOFIA TSOUTSOUBEI-LIOLIΟΥ	
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΚΑΛΛΙΝΤΖΗ, ΣΤΡΑΤΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ <i>Ο αρχαιολογικός χώρος Διομήδειας Ν. Ξάνθης</i>	443
<hr/>	
<i>The Archaeological Site of Diomedea, Prefecture of Xanthi</i> ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΚΑΛΛΙΝΤΖΙ, ΣΤΡΑΤΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΚΑΛΛΙΝΤΖΗ, ΜΑΡΙΑ ΧΡΥΣΑΦΗ <i>Κτηριακό συγκρότημα της ύστερης αρχαιότητας στη θέση Μόλος Αβδήρων: πρώτη παρουσίαση</i>	455
<hr/>	
<i>Late Antiquity building Complex at the Site of Molos, Abdera: Initial Presentation</i> ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΚΑΛΛΙΝΤΖΙ, ΜΑΡΙΑ ΧΡΥΣΑΦΙ	
ΑΝΝΑ ΠΑΝΤΗ, ΒΗΣΣΑΡΙΩΝ ΜΠΑΧΛΑΣ <i>Ανασκαφή στο σπήλαιο «Πολυφήμου» Μαρώνειας Ν. Ροδόπης κατά το 2007</i>	465
<hr/>	
<i>Excavation in the "Cave of Polyphemos", Maroneia, Prefecture of Rodopi</i> ΑΝΝΑ ΠΑΝΤΙ, VISSARION ΒΑΧΛΑΣ	
ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΤΣΟΚΑΣ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΑΡΓΕΜΕΖΗΣ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΤΑΜΠΟΛΙΔΗΣ, ΧΡΥΣΑ ΚΑΡΑΔΗΜΑ <i>Γεωφυσική έρευνα στον αρχαίο Δορίσκο</i>	471
<hr/>	
<i>Geophysical Prospection at Ancient Doriskos</i> GRIGORIS TSOKAS, GIORGOS VARGEMEZIS, ALEXANDROS STAMPOLIDIS, CHRYSΑ KARADIMA	
ΜΑΤΘΑΙΟΣ ΚΟΥΤΣΟΥΜΑΝΗΣ <i>Ανασκαφή ταφικού τύμβου Θυρέας</i>	477
<hr/>	
<i>Excavation of Thyrea Burial Tomb</i> ΜΑΤΘΑΙΟΣ ΚΟΥΤΣΟΥΜΑΝΙΣ	
ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΜΑΚΡΟΠΟΥΛΟΥ <i>Το έργο της 15ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων τα έτη 2006 και 2007</i>	487
<hr/>	
<i>The Work of the 15th Ephorate of Byzantine Antiquities during 2006 and 2007</i> DESPOINA ΜΑΚΡΟΠΟΥΛΟΥ	
ΟΛΓΑ ΓΕΩΡΓΟΥΛΑ, ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΪΜΑΡΗΣ, ΠΕΤΡΟΣ ΠΑΤΙΑΣ <i>Φωτογραμμετρική τεκμηρίωση αρχαιολογικών χώρων με τη βοήθεια τηλεκατευθυνόμενου ελικόπτερου</i>	493
<hr/>	
<i>Elevated Photography of Archaeological Sites using a Radio controlled Helicopter</i> OLGA GEORGOULA, DIMITRIS ΚΑΙΜΑΡΙΣ, PETROS PATIAS	

Χάρτης των περιοχών της Μακεδονίας και της Θράκης που αναφέρονται στο ΑΕΜΘ 21, 2007.

Ο αρχαιολογικός χώρος Διομήδειας Ν. Ξάνθης

Κωνσταντίνα Καλλιντζή, Στρατής Παπαδόπουλος

Γενικά

Ο αρχαιολογικός χώρος Διομήδειας του νομού Ξάνθης είναι γνωστός στη βιβλιογραφία από σποραδικές αναφορές, μέχρι σήμερα, όμως, δεν έχει επιχειρηθεί η συνολική παρουσίασή του. Η ανακοίνωση αυτή αποσκοπεί στο να δώσει μια πρώτη, κατά το δυνατόν, συνθετική και διαχρονική εικόνα της σημαντικής αυτής θέσης. Αυτό επιχειρείται με τη συγκέντρωση των διαθέσιμων πληροφοριών και του υπάρχοντος αποσπασματικού υλικού που προήλθε από την επιστημονική και διοικητική δραστηριότητα της ΙΘ' ΕΠΚΑ¹.

Η θέση βρίσκεται στο νότιο τμήμα του νομού Ξάνθης, στην πεδινή έκταση ανάμεσα στη θάλασσα και την οροσειρά της Ροδόπης (Σχ. 1). Περιβάλλεται από τους οικισμούς Διομήδεια, Πετεινό, Φελώνη, Χαίτη και Τέκτων. Από τη Διομήδεια, στο αγρόκτημα της οποίας ανήκει, απέχει περίπου 400 μ. προς τα βορειο-ανατολικά (Εικ. 1). Η τοπική ονομασία της θέσης ήταν παλαιότερα Τεπές, η σημερινή είναι Τούμπα.

Ο αρχαιολογικός χώρος, με κέντρο την Τούμπα, καταλαμβάνει έκταση περίπου 700 στρεμμάτων. Η Τούμπα έχει ύψος 5,00 μ., έκταση 10 στρεμμάτων περίπου και είναι ευδιάκριτη από τις γύρω επαρχιακές οδούς Διομήδειας – Φελώνης, Διομήδειας – Πετεινού και Πετεινού – Φελώνης (Εικ. 2). Στην κορυφή της υπήρχε κιονίσκος με το τριγωνομετρικό Δ 47,09 μ., μετακινημένος σήμερα από λαθρανασκαφείς.

Οι πλαγιές της και οι αγροί γύρω από αυτήν καλλιεργούνται εντατικά με καπνό, βαμβάκι, σιτάρι και ντομάτες. Λόγω της καλλιέργειας, το σχήμα της έχει υπο-

στεί αλλοίωση και η κλίση της εμφανίζεται ομαλή και βαθμιαία από όλες τις πλευρές. Σήμερα έχει μείνει άθικτο μόνο μικρό τμήμα της κορυφής, όπου υπάρχει συστάδα από πεύκα και караγάτσια. Η καταστροφή των αρχαιολογικών επιχώσεων είναι μεγάλη και η διασπορά της κεραμικής παρατηρείται σε αρκετή έκταση, φθάνοντας σε απόσταση μέχρι 200-300 μ. από την Τούμπα.

Οι λαθρανασκαφείς δεν είναι σπάνιες, κυρίως στην κορυφή. Οι κάτοικοι της περιοχής, παρετυμολογώντας το όνομα Διομήδεια², πιστεύουν ότι εδώ βρίσκονται τα παλάτια του μυθικού βασιλιά των Βιστόνων Θρακών Διομήδη, γνωστού για τα ανθρωποφάγα άλογά του³. Άλλη δοξασία είναι η ύπαρξη υπόγειας εκκλησίας με σιδερένιες πόρτες.

Η πρώτη επισήμανση για την ύπαρξη αρχαιοτήτων στη θέση έγινε στις αρχές της δεκαετίας του 1970 και αναφέρεται μάλιστα στην πιθανότητα ύπαρξης εκκλησίας στον λόφο. Πρόκειται για μια ασαφή πληροφορία που υπήρχε στο τοπογραφικό αρχείο Καβάλας⁴ και τη χρησιμοποίησε ο Δ. Λαζαρίδης στον κατάλογο θέσεων της ενδοχώρας της Θράκης⁵.

Το 1974, ο Π. Πάντος, με αφορμή την παραπάνω ένδειξη και μια περισυλλογή οστράκων από τον αρχαιοφύλακα Κ. Βογιατζή, επισκέφτηκε για πρώτη φορά τη θέση. Την κατέγραψε στο τοπογραφικό αρχείο του Μουσείου Κομοτηνής και στο ημερολόγιο εργασιών του νομού Ξάνθης⁶. Ακολούθησε η πρώτη δη-

2. Μετονομασία του οθωμανικού ονόματος Himitli ή Hamidli.

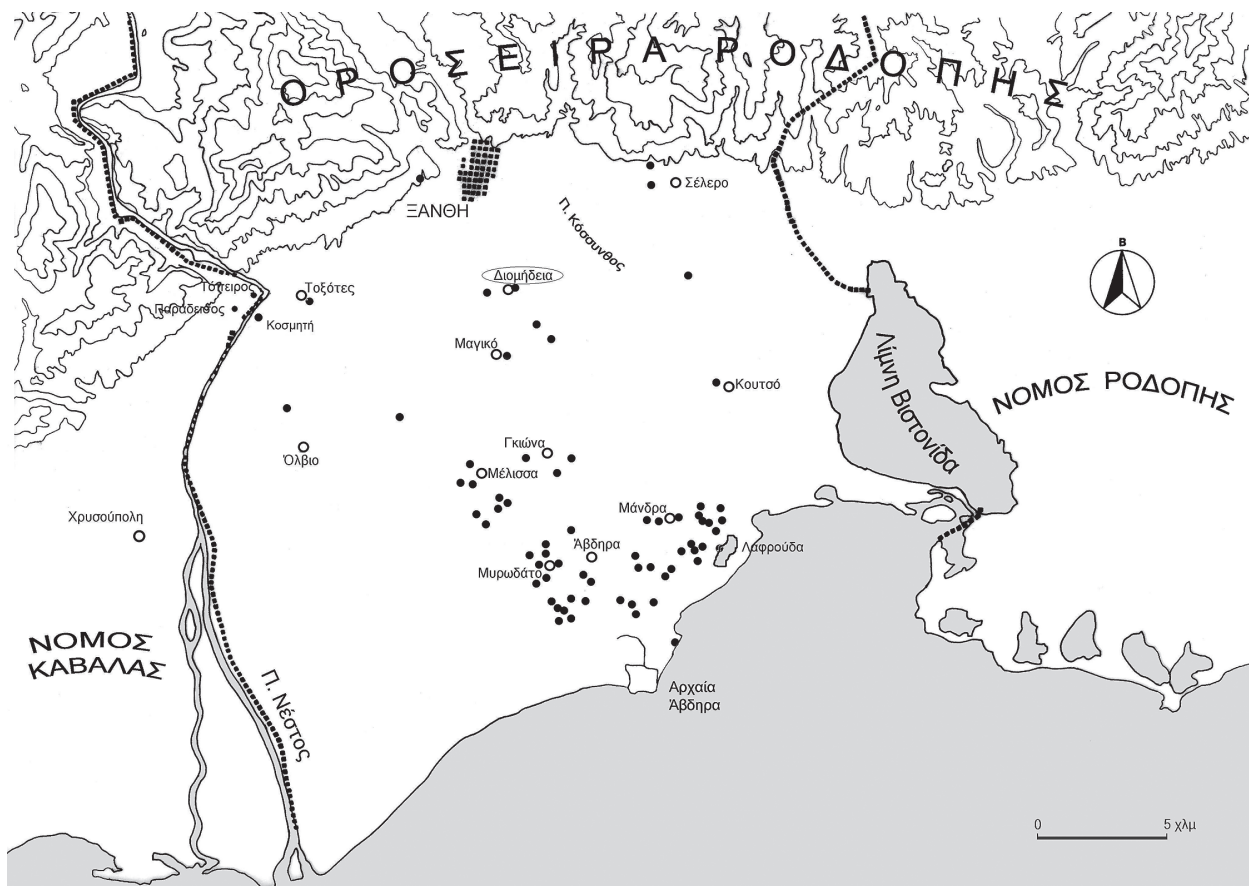
3. Ι. Κακριδής, *Ελληνική Μυθολογία*, τ. 4 (1986) 48-50.

4. «Διομήδεια: μικρός λόφος και επ' αυτού συμμετρικοί λίθοι. Πιθανόν να ήτο εκκλησία εκεί».

5. Δ. Λαζαρίδης, *Η Ενδοχώρα της Αιγαιακής Θράκης* (1973) (αδημοσίευτη μελέτη) αρ. θέσης 134: «Διομήδεια. Σέ λόφο του χωριού αναφέρονται άοριστα έρείπια άγνωστης έποχής».

6. Π.Α. Πάντος, *Ημερολόγιο Ν. Ξάνθης*, Ι, 29/10/1974, 9-12.

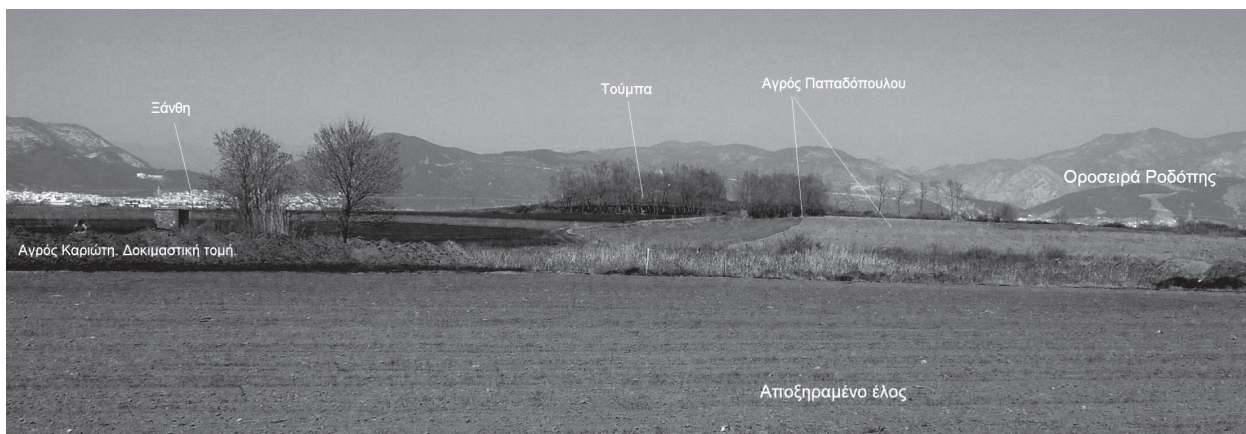
1. Στην έρευνα πεδίου πολύτιμη ήταν η βοήθεια των υπαλλήλων της Εφορείας Θ. Γεωργιάδη, Ν. Γλε, Κ. Κιοσσε, Δ. Ξανθόπουλου, Π. Τουμπάρη και ιδιαίτερα της δραστήριας αρχαιοφύλακα Θ. Φραγκούλια. Οι φωτογραφίες είναι των Κ. Καλλιντζή (2 και 3), Στ. Στουρνάρα (4, 5, 6 και 7) και Στ. Τσολάκη (8). Το σχέδιο του λυχναριού έγινε από τη σχεδιάστρια του Μουσείου Αβδήρων Ν. Γκαρσίδου.

Σχ. Ι. Χάρτης της χώρας των Αβδήρων.

Εικ. Ι. Ο αρχαιολογικός χώρος από δορυφορική λήψη του προγράμματος google earth. Με διακεκομμένη γραμμή δηλώθηκαν κατά προσέγγιση τα όριά του. 1) Η Τούμπα. 2) Αγρός Σπ. Παπαδόπουλου. 3) Αποξηραμένο έλος. 4) Αγρός Καργιώτη. 5) Αγρός Κοράκ. 6) Αγρός Τζεμαλή. 7) Αγρός Χατζηγεωργίου. 8) Αγρός Μπακλιτζανάκη. 9) Αγρός Μπατζάκη. 10) Σημείο εύρεσης ταφικού κίονα.

Εικ. 2. Άποψη του αρχαιολογικού χώρου από τα νότια.

μοσίευση⁷. Το 1976, με ενέργειες του Δ. Τριαντάφυλλου ο χώρος κηρύχθηκε αρχαιολογικός με ζώνη προστασίας 500 μ. από το τριγωνομετρικό σημείο της κορυφής⁸. Έκτοτε, οι περισυλλογές αντικειμένων από την περιοχή της Τούμπας πολλαπλασιάστηκαν και αρκετά από αυτά αναφέρθηκαν στα Χρονικά του Αρχαιολογικού Δελτίου⁹.

Στη δεκαετία του 1980 ασχολήθηκαν με την περιοχή ο Δ. Μάτσας, η Χ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη και η Ε. Σκαρλατίδου. Ο πρώτος έκανε τοπογραφικές εργασίες και επισταμένες επιφανειακές περισυλλογές. Η Χ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη εστίασε το ενδιαφέρον της στην προϊστορική περίοδο της θέσης¹⁰. Με την κλασική και την ελληνιστική φάση ασχολήθηκε η Ε. Σκαρλατίδου στην έρευνά της για τους οικισμούς της χώρας των Αβδήρων¹¹. Τέλος, η Κ. Πηλείδου ασχολήθηκε με νεολιθικά ειδώλια από την Τούμπα¹².

7. Π.Α. Πάντος, ΑΔ 29, 1973-4, Χρον. Β'3, 828, του ίδιου, Θρακικά Χρονικά 32, 1975-6, 3-26, εδών 3, 14.

8. ΦΕΚ 743/ τ. Β' / 4-6-1976.

9. Δ. Τριαντάφυλλος, ΑΔ 33, 1978, Χρον. Β'2, 313-314, του ίδιου, ΑΔ 34, 1979, Χρον. Β'2, 338, του ίδιου, ΑΔ 46, 1991, Χρον. Β'2, 343. Δ. Τριαντάφυλλος, Ν. Κοκκοτάκη, ΑΔ 2003-4 (υπό έκδοση). Ν. Κοκκοτάκη, ΑΔ 2005 (υπό έκδοση).

10. Ch. Koukouli-Chrysanthaki, «Abdera and the Thracians», στο M. Lazarov, V. Popov, C. Angelova, K. Porojanov (επιμ.), Les Thraces et les colonies grecques, VII-V s. av. n.è., Troisième Symposium International, Sozopol, 6-12 Octobre 1985, Thracia Pontica 3 (1986) 82-98, εδών 85-86.

11. Ε. Σκαρλατίδου, «Οικισμοί και εγκαταστάσεις ιστορικών χρόνων μέσα στα όρια της "χώρας" των Αβδήρων», στο Χ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη, Ο. Picard (επιμ.), Μνήμη Δ. Λαζαρίδη. Πόλις και Χώρα στην αρχαία Μακεδονία και Θράκη. Πρακτικά Αρχαιολογικού Συνεδρίου, Καβάλα 9-11 Μαΐου 1986 (1990) 611-628, εδών 616.

12. Κ. Πηλείδου, Τα νεολιθικά ειδώλια της Θράκης: Προβλήματα τυπολογίας και ερμηνείας (αδημ. μεταπτ. εργασία, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Φιλοσοφ. Σχολή Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 1998) αρ. 37, 38, 48 και 53 του καταλόγου.

Η εικόνα που παρουσιάζει ο αρχαιολογικός χώρος σήμερα σχετίζεται με την αυξανόμενη οικοδομική δραστηριότητα που οφείλεται στην επέκταση των ορίων των γειτονικών οικισμών και φθάνει μέχρι τις παρυφές του αρχαιολογικού χώρου. Οι κάθε είδους κατασκευές πυκνώνουν και πλησιάζουν ολοένα και περισσότερο την Τούμπα. Οι αιτήσεις για άδεια οικοδόμησης πληθαίνουν. Ακόμα, έχει επέλθει αλλαγή στον τρόπο καλλιέργειας, καθώς οι αγρότες έχουν στραφεί στις εγκαταστάσεις των θερμοκηπίων.

Για τον λόγο αυτό έγινε προσπάθεια επαναοριοθέτησης του χώρου με επισταμένη επιφανειακή έρευνα και έλεγχο των θεμελίων. Στο πλαίσιο του προγράμματος ελέγχου των οικοπέδων, έγιναν τα έτη 2004¹³, 2007, 2008 και 2009 δοκιμαστικές ανασκαφικές έρευνες σε οικόπεδα στο βορειοδυτικό, βόρειο, βορειοανατολικό και νότιο όριο του αρχαιολογικού χώρου (Εικ. 1).

Στα νοτιοανατολικά της Τούμπας υπήρχε μέχρι πρόσφατα αποξηραμένη λίμνη-έλος που σταδιακά μεταβλήθηκε σε σκουπιδότοπο. Σε συνεργασία με τον Δήμο Βιστωνίδος αποφασίστηκε να ταφούν τα απορρίμματα που είχαν συσσωρευτεί και να διαμορφωθεί η περιοχή με δενδροφύτευση (Εικ. 1.3, Εικ. 2). Η τοποθέτηση πινακίδων με εποπτικό υλικό σχετικό με τον αρχαιολογικό χώρο και η εκτύπωση ενημερωτικού φυλλαδίου θα συμβάλλουν στην ενημέρωση των επισκεπτών.

Προϊστορική Περίοδος

Τα προϊστορικά ευρήματα της Διομήδειας δεν έχουν μελετηθεί διεξοδικά, αλλά μνημονεύεται συχνά η πληθωρική τους εκπροσώπηση στο σύνολο του υλι-

13. Κ. Καλλιντζή, ΑΔ, 2003-2004, Χρον. (υπό έκδοση).

Εικ. 3. Άποψη του λάκκου στη δοκιμαστική τομή του Αγρού Καργιώτη.

Εικ. 4. Θραύσμα μαρμάρινου αγγείου MA 7789.

κού¹⁴. Εκτός από τα ευρήματα των επανειλημμένων επιφανειακών ερευνών¹⁵, προϊστορικό υλικό προέρχεται από ορύγματα λαθρανασκαφών και από ένα «λάκκο» που εντοπίστηκε με δοκιμαστική τομή στον αγρό Γ. Καργιώτη, σε απόσταση 400 μ. νοτιώς της Τούμπας (Εικ. 1.4, Εικ. 2, αριστερά). Στο εσωτερικό του εντοπίστηκαν επάλληλα αρχαιολογικά στρώματα, συνολικού πάχους 2,00 περίπου μ.¹⁶ (Εικ. 3). Παρόμοιος «λάκκος» εντοπίστηκε και στον διπλανό αγρό του Μπ. Κοράκ (Εικ. 1.5)¹⁷.

Η αρχαιολογική έρευνα προσφέρει ενδείξεις ενός οικισμού μεγάλης έκτασης, εφόσον επιφανειακή κεραμική, άφθονη μάλιστα, έχει αναφερθεί σε ακτίνα 500 μ. από την κορυφή του λόφου¹⁸. Ωστόσο, δοκιμαστικές εκσκαφές που διενεργήθηκαν στον αγρό Κ. Χατζηγεωργίου (Εικ. 1.7), σε απόσταση 300 μ. βορειοανατολικά από την Τούμπα¹⁹, έδωσαν μόνο σποραδική προϊστορική κεραμική, γεγονός που υποδεικνύει ανάπτυξη του προϊστορικού οικισμού κυρίως προς τα νότια. Ο πρόσφατος εντοπισμός των «λάκκων» σε μεγάλη απόσταση νότια της τούμπας συνηγορεί, επίσης, σε μια έκταση που πλησιάζει τα 90 στρέμματα, χωρίς, όμως, να διαθέτουμε οποιαδήποτε ένδειξη για την πυκνότητα της κατοίκησης.

14. Π.Α. Πάντος, ΑΔ 29, ό.π. (σημ. 7).

15. Τα έως τώρα δημοσιευμένα ευρήματα περιλαμβάνουν πλην της κεραμικής: λίθινες αξίνες, λεπίδες πυριτολίθου, ένα πήλινο ειδώλιο, ένα μαρμάρينو «ρόπαλο», τμήμα ανθρωπόμορφου αγγείου, τριγωνικές τράπεζες και έναν εγχάρακτο κύλινδρο.

16. Η ανασκαφή έγινε τον Δεκέμβριο του 2007 από την αρχαιολόγο Μ. Χρυσάφη.

17. Η ανασκαφή έγινε τον Δεκέμβριο του 2008 από τον αρχαιολόγο Στ. Τσολάκη.

18. Π.Α. Πάντος, ό.π. (σημ. 14).

19. Η ανασκαφή έγινε το 2009 από τον αρχαιολόγο Στ. Τσολάκη.

Η κεραμική της Διομήδειας είναι χειροποίητη, στην πλειονότητά της μονόχρωμη και ψημένη σε οξειδωτική ατμόσφαιρα. Η εξωτερική της επιφάνεια είναι σκοτεινόχρωμη στιλβωμένη, σε ορισμένες περιπτώσεις μελανοστεφής και σε λιγότερες ερυθροστεφής. Όσον αφορά στα σχήματα των αγγείων, κυριαρχούν οι αποθηκευτικοί αμφικωνικοί πίθοι μεγάλων διαστάσεων, με υψηλό λαιμό και εμπιέσεις στον ώμο, παρόμοιοι με αυτούς της Λαφρούδας²⁰. Εντυπωσιακή είναι, επίσης, η εκπροσώπηση των τροπιδωτών πρόχων με υψηλό λαιμό και κάθετη λαβή με κομβιόσημη απόληξη, επίσης πολύ διαδεδομένων στη Θράκη²¹. Άλλοι διαδεδομένοι τύποι είναι: η φιάλη με κάθετα ή τροπιδωτά τοιχώματα, η τετραποδική λεκάνη σε πολλά μεγέθη, οι εγχάρακτες τριποδικές τράπεζες²², τα διάτρητα σκεύη και μικρός αριθμός μικρογραφικών σκευών.

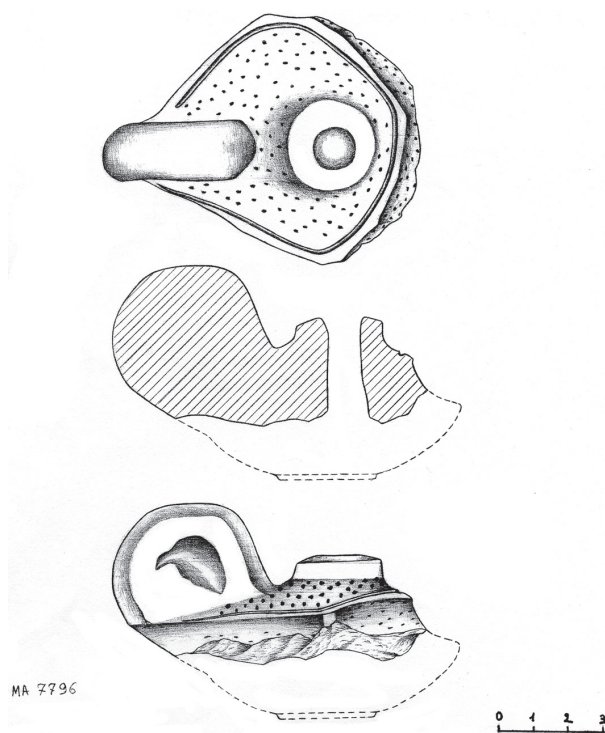
Η παρουσία ή απουσία διακόσμησης, καθώς και το είδος της, φαίνεται ότι είναι συνάρτηση του σχήματος του αγγείου. Η προκαταρκτική μελέτη του συνόλου σχεδόν της κεραμικής έδειξε ότι οι εμπιέσεις επιλέγονται στους μεγάλους αποθηκευτικούς πίθους, η εγχάραξη με προσθήκη λευκής ύλης στις τριποδικές τράπεζες, ενώ η αβαθής αυλάκωση διακοσμεί το άνω τμήμα φιαλών και πρόχων.

Με μικρό ποσοστό εμφανίζονται γραπτές κατηγορίες των πρώιμων φάσεων της νεότερης νεολιθικής, πιθανόν εισηγμένες από την πεδιάδα της Δράμας. Παρούσες είναι, επίσης, η διακοσμημένη με γραφίτη

20. Κ. Ρωμοπούλου, ΑΔ 20, 1965, Χρον., 461-467.

21. G. Bakalakis, A. Sakellariou, Paradimi (1981) πίν. XIX-XXII. N. Ευστρατίου, N. Καλλιντζή, Μάκρη. Αρχαιολογικές έρευνες 1988-1993 (1994) 34.

22. Π.Α. Πάντος, ό.π. (σημ. 14).

Σχ. 2. Χειροποίητο λυχνάρι MA 7796.

κεραμική και η «μαύρο σε κόκκινο», εκπροσωπώντας μαζί με την «εγχάρακτη/εμπέση με λευκή ύλη» τις οψιμότερες φάσεις της νεότερης νεολιθικής στη θέση. Ο εντοπισμός μικρού αριθμού οστράκων διακοσμημένων με λευκό σε μαύρο αποδεικνύει ότι η θέση είχε κατοικηθεί ήδη στα τέλη της μέσης νεολιθικής, στα μέσα της 6^{ης} χιλιετίας.

Η εντυπωσιακή, πράγματι, εκπροσώπηση μεγάλων αποθηκευτικών αγγείων²³ υποδεικνύει έναν εύρωστο οικονομικά οικισμό,²⁴ που εκμεταλλεύεται με τον καλύτερο τρόπο τις εύφορες εκτάσεις που τον περιβάλλουν, προσβλέποντας σε μια αγροτική παραγωγή τέτοια, ώστε να απαιτεί συστηματική διαχείριση του πλεονάσματος. Η παλαιότερη άποψη που ήθελε τη θέση εξαρτημένη περισσότερο από την αλιεία²⁵, λόγω της γειτνίασής της με την αποξηραμένη σήμερα λίμνη²⁶, μένει να ενισχυθεί ή να διαψευστεί από τη μελλοντική γεωαρχειολογική έρευνα.

Όσον αφορά στα υπόλοιπα ευρήματα του οικισμού αξίζει να επισημάνουμε την παρουσία άνω των εκατό αξινών και αρκετών κρουστών, ενώ ο αριθμός λε-

23. Στην ανασκαφική έρευνα του λάκκου στον αγρό Γ. Καργιώτη, που προαναφέραμε, τα αποθηκευτικά αγγεία αποτελούν το 90% περίπου της κεραμικής.

24. Ch. Koukouli-Chrysanthaki, ό.π. (σημ. 10), 85.

25. Ό.π., 86.

26. Π.Α. Πάντος, ό.π. (σημ. 14).

Εικ. 5. Πήλινη σφραγίδα MA 7912.

πίδων, φολίδων και απολεπισμάτων από πυριτόλιθο είναι κατά πολύ μικρότερος. Η οστεοτεχνία εκπροσωπείται από μερικές βελόνες και μία σπάτουλα. Αρκετά είναι τα σφοντύλια, αν και περιορισμένης ποικιλίας ως προς το μέγεθος και την τυπολογία τους.

Υπάρχουν ακόμη ένα μαρμάρινο ειδώλιο²⁷ δίπλα σε πήλινα με εγχάρακτη απόδοση του ενδύματος²⁸, ειδώλια ζώων, μαρμάρινα αγγεία (Εικ. 4) σε τύπους διαδεδομένους και στην ανατολική Μακεδονία²⁹, λίθινα κοσμήματα, τμήματα ανθρωπομορφικών αγγείων³⁰, ένας λύχνος με κατάστικτη επιφάνεια (Σχ. 2), μια κυκλική σφραγίδα (Εικ. 5) και ένας «σφραγιδοκύλινδρος» με εγχαράξεις σε δύο ζώνες³¹.

Το προϊστορικό υλικό της Διομήδειας έχει χρονολογηθεί από το 1981 στον ορίζοντα του «πολιτισμού της Παραδημής»³², ενώ ωρύτερα είχε θεωρηθεί σύγχρονο της ύστερης νεολιθικής της ανατολικής Βαλκανικής και συγκεκριμένα της φάσης Karanovo III και της φάσης III των Σιταγρών. Η κεραμική της θέσης έχει προφανείς τυπολογικές συγγενείες με το υλικό της Λαφρούδας³³ και της Παραδημής³⁴, αλλά

27. Δ. Τριαντάφυλλος, Ν. Κοκκοτάκη, ό.π. (σημ. 9), εικ. 39.

28. Π.Α. Πάντος, ό.π. (σημ. 14). Κ. Πηλείδου, ό.π. (σημ. 12), αρ. 37, 199, αρ. 38, 200, αρ. 48, 204 και αρ. 53, 206.

29. Υ. Maniatis, E. Dotsika, D. Kavoussanaki, E. Tzavidopoulos, S. Papadopoulos, «Provenance investigation of Neolithic marble vases from Limenaria», Thassos: Imported marble to Thassos?, ASMOSIA VII Conference, Thassos 15-20/8/2003, BCH Suppl. 51 (υπό έκδοση).

30. Κ. Πηλείδου, Η νεολιθική ανθρωπομορφή ειδωλοπλαστική των Βαλκανίων (αδημ. διδακτ. διατριβή, Θεσσαλονίκη 2006) 38.

31. Π.Α. Πάντος, ΑΔ 30, 1975, Χρον. Β'2, 304. C. Renfrew, «Special Clay Objects: Cylinders, Stamp Seals, Counters, Biconoids, and Spheres», στο E.S. Elster, C. Renfrew (επιμ.), Prehistoric Sitagroi: Excavations in Northeast Greece, 1968-1970, τόμ. 2: The Final Report, Monumenta Archaeologica 20 (2003) 403-414.

32. G. Bakalakis, A. Sakellariou, ό.π. (σημ. 21), 38.

33. Κ. Ρωμιοπούλου, ό.π. (σημ. 20).

34. G. Bakalakis, A. Sakellariou, ό.π. (σημ. 21).

και θέσεων εκτός Θράκης, όπως τα Λιμενάρια της Θάσου³⁵. Η ζωή στον οικισμό της Διομήδειας ήταν συνεχής από τα μέσα της 6^{ης} ως το τέλος της 5^{ης} χιλιετίας π.Χ. Ωστόσο, τίποτε στο υλικό που μελετήθηκε δεν υποστηρίζει την παρουσία εδώ φάσεων της αρχαιότερης νεολιθικής, όπως είχε παλαιότερα υποστηριχτεί³⁶, ενώ απουσιάζει και η λευκή σε κόκκινο κεραμική που γνωρίζουμε από τη Μάκρη Ι και θεωρείται πρωιμότερη του «πολιτισμού της Παραδημής» στη Θράκη³⁷.

Μια από τις λαθρανασκαφές που διαπιστώθηκαν στην κορυφή της Τούμπας έφερε στο φως κεραμική της πρώιμης εποχής του χαλκού, αποκαλύπτοντας κατοίκηση του οικισμού και κατά τη διάρκεια της 3^{ης} χιλιετίας. Οι φιάλες με εισέχοντα χείλη και τριγωνικές ή πηνιόσχημες λαβές αποτελούν το συνηθέστερο τύπο αγγείου της περιόδου. Τα εγχάρακτα θέματα, κυρίως διαγραμματισμένα τρίγωνα και ρόμβοι, παραπέμπουν στη διακοσμητική παράδοση των προχωρημένων φάσεων της πρώιμης εποχής του χαλκού. Το διαθέσιμο επιφανειακό υλικό αποκαλύπτει ότι η θέση ίσως εγκαταλείφθηκε κατά την τελική νεολιθική και επανακατοικήθηκε αρκετούς αιώνες αργότερα.

Είναι πρόωρο να θίξει κανείς ζητήματα διακοινωνικής οργάνωσης των νεολιθικών οικισμών στην πεδιάδα του νομού Ξάνθης. Η Διομήδεια είναι η μοναδική εντοπισμένη θέση στο βόρειο τμήμα αυτής της έκτασης, ενώ στο νότιο γνωρίζουμε άλλες τέσσερις: τη Λαφρούδα, την Ανάβρα και τον Πετρόλοφο (πρώην Τας Τεπέ) Μάνδρας και τον Άγιο Αθανάσιο Αβδήρων (Σχ. 1). Ανάμεσα στα δύο τμήματα, νεολιθική κατοίκηση διαπιστώνεται μόνο στον προϊστορικό οικισμό της θέσης Βουνό (πρώην Τας Τεπέ) της Μέλισσας. Είχε υποστηριχτεί παλαιότερα³⁸ ότι ο πληθυσμός των δύο αρχαιότερων πεδινών θέσεων, της Διομήδειας

και της Λαφρούδας, ίσως μετακινήθηκε κατά τη νεότερη νεολιθική στα υψώματα της Μέλισσας και της Ανάβρας Μάνδρας αντιστοίχως, επιλογή που επιβλήθηκε από γεωμορφολογικές αλλαγές. Για τον ίδιο λόγο φαίνεται ότι επιλέγονται και οι κορυφές λόφων στον Άγιο Αθανάσιο Αβδήρων και στον Πετρόλοφο Μάνδρας.

Η μελέτη, ωστόσο, του προϊστορικού υλικού της Διομήδειας δεν υποστηρίζει εγκατάλειψη της θέσης κατά τη νεότερη νεολιθική, αλλά συνέχιση της κατοίκησης τουλάχιστον ως το δεύτερο μισό της 5^{ης} χιλιετίας. Είναι βέβαιο ότι η επανεξέταση του υλικού της Μέλισσας, αλλά και των άλλων νεολιθικών θέσεων του νομού μπορεί να διαφωτίσει τη σχετική συζήτηση. Από την άλλη, ιδιαίτερο ενδιαφέρον αποκτά ο εντοπισμός κεραμικής της πρώιμης εποχής του χαλκού ανατολικά του οικισμού, στην κοίτη του ποταμού Κόσσυνθου³⁹. Στα μέσα της 3^{ης} χιλιετίας π.Χ., κατοικούνται τόσο η Διομήδεια όσο και οι ορεινές εγκαταστάσεις στο νότιο τμήμα του νομού.

Εποχή σιδήρου – Αποικισμός

Από το διαθέσιμο ως τώρα υλικό απουσιάζει η χρονολογική φάση της εποχής σιδήρου, που είναι η περίοδος επικράτησης των Θρακών. Εγκαταστάσεις, ωστόσο, της εποχής αυτής δεν είναι άγνωστες στην περιοχή⁴⁰. Τα θρακικά φύλα που κατοικούσαν στον χώρο αυτό δεν μπορούν να προσδιοριστούν με ακρίβεια. Πολύ αργότερα, κατά την περίοδο του αποικισμού, παραδίδονται τα ονόματα των Σιντίων, ή Σιντών, ή Σαϊών⁴¹, οι οποίοι, σύμφωνα με τον Στράβωνα⁴², μετονομάστηκαν αργότερα σε Σαπαίους. Ο αποικισμός της περιοχής από τους Ίωνες πραγματοποιήθηκε σε δύο κύματα: οι Κλαζομένιοι γύρω στο 654 π.Χ.⁴³ και οι Τήιοι το 545 π.Χ.⁴⁴ ίδρυσαν τα Άβδη-

35. Η λευκή σε μαύρο κεραμική «τύπου Λάρισας», ενώ δεν έχει διαπιστωθεί επαρκώς στη Θράκη, είναι παρούσα στις πρώιμες φάσεις Διομήδειας και Λιμεναριών, βλ. S. Papadopoulos, D. Malamidou, «Limenaria. A Neolithic and Early Bronze Age settlement at Thassos, North-East Aegean», στο H. Erkanal, H. Hauptmann, V. Sahoglu, R. Tuncel (επιμ.), *The Aegean in the Neolithic, Chalcolithic and the Early Bronze Age*, Proceedings of the International Symposium at Urla-Izmir, 13-19 Oct 1997 (2008) 427-445. S. Papadopoulos, «Decline of the painted pottery in Eastern Macedonia and North Aegean at the end of the Chalcolithic period», στο H. Todorova, M. Stefanovich, G. Ivanov (eds.), *Proceedings of the International Symposium "Strymon Praehistoricus"*, 27/9-1/10/2004 (2007) 317-328.

36. Ch. Koukouli-Chrysanthaki, ό.π. (σημ. 10), 85.

37. S. Andreou, M. Fotiadis, K. Kotsakis, «Review of Aegean Prehistory V: The Neolithic and Bronze Age of Northern Greece», στο T. Cullen (επιμ.), *Aegean Prehistory: A review*, AJA Suppl. I (2001) 314. N. Ούρεμ-Κώτσος, N. Ευστρατίου, AEMΘ 7, 1993, 620.

38. Ch. Koukouli-Chrysanthaki, ό.π. (σημ. 10), 86.

39. Δ. Τριαντάφυλλος, Ντ. Καλλιντζή, AEMΘ 12, 1998, 1-18, εδώ 8.

40. Για τις θέσεις αυτές, βλ. Δ. Τριαντάφυλλος, «Οχυρωματικοί Περίβολοι στην Ενδοχώρα της Αιγαιακής Θράκης», στο Χ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη, Ο. Picard (επιμ.), Μνήμη Δ. Λαζαρίδη. Πόλις και Χώρα στην αρχαία Μακεδονία και Θράκη. Πρακτικά Αρχαιολογικού Συνεδρίου, Καβάλα 9-11 Μαΐου 1986 (1990) 683-699, του ίδιου, Θρακική Επετηρίδα 7, 1987-1990, 297-322. Δ. Τριαντάφυλλος, Ντ. Καλλιντζή, ό.π. (σημ. 39), 9.

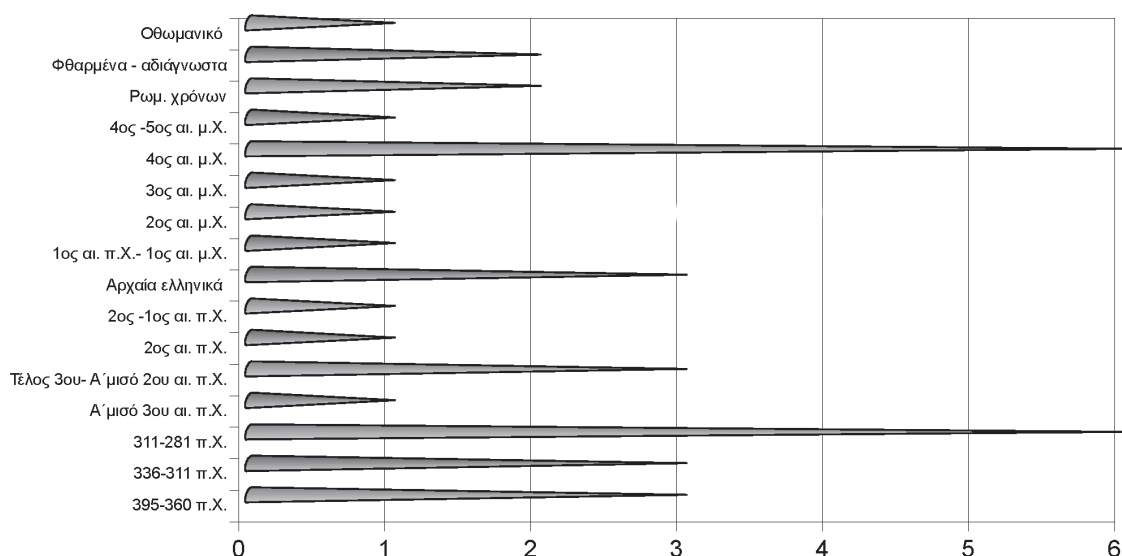
41. Αρχιλόχος, fr. 5, βλ. M.L. West, *Iambi et elegi Graeci*, τόμ. 1. (πρώτη έκδοση 1971-2, 1982).

42. Στράβων, 12.3.20 (C 549-550).

43. A.J. Graham, «Abdera and Teos», στο A.J. Graham, *Collected Papers on Greek Colonisation, Mnemosyne, Supplementum 214* (2001) 269-314, εδώ 272.

44. P. Herrmann, *Chiron*, 11, 1981, 1-30, εδώ 27.

Νομίσματα Διομήδειας

Σχ. 3. Γραφική παράσταση χρονικής κατανομής νομισμάτων.

ρα⁴⁵. Το δεύτερο μισό του 6^{ου} αι. π.Χ. υπήρξε για τους τελευταίους περίοδος προσαρμογής και χαρακτηρίζεται από τις συγκρούσεις με τους Θράκες⁴⁶ μέχρι την τελική τους επικράτηση.

Ιστορικά χρόνια

Οι πρώτες ενδείξεις παρουσίας των αποίκων στη Διομήδεια ανιχνεύονται στο τέλος του 5^{ου} αι. π.Χ., όταν η περιοχή ανήκει στη χώρα των Αβδήρων⁴⁷. Η κατοίκηση των ιστορικών χρόνων έχει πολύ μεγάλη διάρκεια ζωής, καθώς το χρονολογικό φάσμα εκτείνεται μέχρι τον 4^ο-5^ο αι. μ.Χ. Η χρονική αυτή διάρκεια είναι ιδιαίτερα εμφανής στη σταθερή παρουσία των νομισμάτων (Σχ. 3). Το σημείο εγκατάστασης εντοπίζεται κυρίως στα ανατολικά-νοτιοανατολικά της Τούμπας, επειδή η διασπορά των ευρημάτων είναι στα σημεία αυτά μεγαλύτερη.

45. Ηρόδοτος, 1. 168-169.

46. Πινδάρου, Παιάνες fr. 52b, στ. 28-80, στο S.L. Radt, *Pindars zweiter und sechster Paian. Text, Scholien und Kommentar* (1958).

47. Για τα όρια της χώρας των Αβδήρων, βλ. Δ. Λαζαρίδης, 'Αβδηρα και Δίκαια, Αρχαίες ελληνικές πόλεις 6 (1971) 2, 22-23. Graham, ό.π. (σημ. 43), 280. Α. Λουκοπούλου, Αν. Ζουρνατζή, Μ.-Γ. Παρισάκη, Σ. Ψωμά, Επιγραφές της Θράκης του Αιγαίου μεταξύ των ποταμών Νέστου και Έβρου (Νομοί Ξάνθης, Ροδόπης και Έβρου) (2005) (ΙΘραAeg) 167-168. Κ. Καλλιντζή, «Το αρχαιολογικό τοπίο στη χώρα των Αβδήρων. Τοπογραφική προσέγγιση και προβλήματα ερμηνείας», στο Συμπόσιο στη Μνήμη του Βαγγέλη Πεντάζου. Έλληνες και Θράκες στη Θράκη του Αιγαίου, Κομοτηνή 19-21 Μαρτίου 1999 (υπό έκδοση).

Στην ίδια την Τούμπα θα πρέπει να υπήρχε κάποιο κτίσμα ή κατασκευή, διότι στην κορυφή της υπάρχουν τρεις, μετακινημένοι από τους λαθρανασκαφείς, τετράπλευροι ογκόλιθοι. Οικοδομικό υλικό αναμολχλεμένο από τις αρόσεις και συγκεντρωμένο σε λιθοσωρούς εντοπίζεται κυρίως στον αγρό Σπ. Παπαδοπούλου στα νοτιοανατολικά της, όπου υπάρχει και αρχαίο πηγάδι (Εικ. 1.2, Εικ. 2). Κεραμίδια στέγης και θραύσματα αγγείων ολοκληρώνουν την εικόνα του χώρου. Τμήματα αρχιτεκτονικών μελών που προέρχονται από την περιοχή βρίσκονται σήμερα στο Αρχαιολογικό Μουσείο Αβδήρων. Από αυτά αναφέρουμε δωρικό κιονόκρανο του 5^{ου}-4^{ου} αι. π.Χ. και θραύσμα από πήλινη διακοσμητική επένδυση τοίχου⁴⁸.

Όσον αφορά στην ταυτότητα της θέσης, πιστεύουμε ότι πρέπει να απορρίψουμε τις μικρές κλίμακας εγκαταστάσεις, όπως είναι, για παράδειγμα, οι αγροικίες. Παρόλο που τα ορατά οικοδομικά κατάλοιπα είναι ελάχιστα, θεωρούμε ότι στη θέση αυτή υπάρχει οικισμός, που, ενδεχομένως, είχε τον χαρακτήρα της κώμης⁴⁹.

Στο συμπέρασμα αυτό οδηγηθήκαμε από μια σειρά παρατηρήσεων:

48. Π.Α. Πάντος, ό.π. (σημ. 14), πίν. 615, δ-ε.

49. Για ύπαρξη κωμών στη χώρα των Αβδήρων, βλ. Χρ. Βεληγιάννη-Τερζή, «Από τον Νέστο έως τον Έβρο: Πόλεις και χώρα», στο Συμπόσιο στη Μνήμη του Βαγγέλη Πεντάζου, ό.π. (σημ. 47).

1. Η θέση απέχει 15 περίπου χλμ. από την αρχαία πόλη, είναι, δηλαδή, αρκετά απομακρυσμένη και μεμονωμένη. Αυτό συμβαίνει, διότι οι οικισμοί της χώρας είναι, βέβαια, εξαρτημένοι από το άστυ, χρειάζονται, όμως, δικό τους ζωτικό χώρο για να καλυφτούν οι ανάγκες των κατοίκων τους. Οι αγροικίες, αντίθετα, παρουσιάζουν μεγάλη πυκνότητα⁵⁰, διότι ο περιβάλλον χώρος τους είναι τα μικρού ή μεσαίου μεγέθους αγροκτήματα που ανήκαν στους πολίτες των Αβδήρων. Αυτά είναι, άλλωστε, και τα κοντινότερα προς την αρχαία πόλη σημεία (Σχ. 1)⁵¹. Βέβαια, δεν έχει εντοπιστεί ακόμη το απαραίτητο σε έναν οικισμό νεκροταφείο. Πρόσφατα, όμως, σε δοκιμαστική ανασκαφή που έγινε στον αγρό Χ. Τζεμαλή (Εικ. 1.6), σε απόσταση 480 μ. βορειοανατολικά της Τούμπας, βρέθηκε παιδική ταφή σε πιθάρι⁵². Η ανακάλυψη αυτή είναι ενθαρρυντική για τις έρευνες προς εντοπισμό οργανωμένου νεκροταφείου. Ένα άλλο στοιχείο προς την κατεύθυνση αυτή αποτελεί πώρινη ενεπίγραφη πλίνθος, στην οποία διακρίνονται τα γράμματα Β Ρ Ι στον ίδιο στίχο. Στη μία στενή της πλευρά έχει μικρό τόρμο και θα μπορούσε να προέρχεται από ταφικό μνημείο. Ταφική, πιθανόν, να ήταν και η χρήση μικρού πώρινου κίονα με συμφυή βάση που βρέθηκε κοντά στο ανατολικό όριο του χώρου (Εικ. 1.10)⁵³.
2. Η επιφανειακή εικόνα της Διομήδειας είναι διαφορετική από εκείνη των θέσεων της χώρας που χαρακτηρίστηκαν εγκαταστάσεις αγροκτημάτων⁵⁴. Σ' αυτές, τα οικοδομικά κατάλοιπα (κυρίως άφθονο οικοδομικό υλικό και κεραμίδια στέγης) αποτελούν συμπαγές στρώμα καταστροφής, είναι συγκεντρωμένα σε ένα σημείο και η διασπορά των ευρημάτων δεν υπερβαίνει το ένα στρέμμα. Στη Διομήδεια, αντίθετα, τα επιφανειακά ευρήματα δεν εμφανίζουν μεγάλη πυκνότητα και κατανέμονται σε μια έκταση που μπορεί να υπολογιστεί σε 600-700 στρέμματα.
3. Η διάρκεια ζωής των θέσεων που χαρακτηρίστηκαν αγροικίες δεν ξεπερνά τον έναν αιώνα. Δεν

έχει, βέβαια, ανασκαφεί μέχρι τώρα καμία, αλλά το επιφανειακό υλικό δείχνει ότι εμφανίζονται στο δεύτερο μισό του 4^{ου} αι. π.Χ. και επιβιώνουν μέχρι το τέλος του 3^{ου} αι. π.Χ. Η Διομήδεια, αντίθετα, όπως προαναφέρθηκε, έχει πολύ μεγαλύτερη διάρκεια ζωής.

4. Ο αριθμός των νομισμάτων της Διομήδειας, σε σύγκριση με των άλλων θέσεων, είναι μεγάλος. Μέχρι σήμερα, οι επιφανειακές περισυλλογές απέδωσαν 36 νομίσματα. Ο μεγαλύτερος αριθμός που έχει συγκεντρωθεί σε άλλη θέση της χώρας δεν υπερβαίνει τα 12 και αυτό μόνο στην ανασκαμμένη θέση του Κουτσού, που χαρακτηρίστηκε, επίσης, οικισμός⁵⁵ (Σχ. 1). Οι υπόλοιπες θέσεις κατά κανόνα δεν έχουν νομίσματα και στις ελάχιστες που βρέθηκαν δεν είναι περισσότερα από 3-4. Από τα νομίσματα αυτά⁵⁶, όπως είναι αναμενόμενο, τα περισσότερα (17) είναι κοπές Αβδήρων και χρονολογούνται από τον 4^ο μέχρι τον 2^ο αι. μ.Χ. Η εκπροσώπηση των άλλων πόλεων, ακόμη και των γειτονικών, είναι αμελητέα: ένα Θάσου του 2^{ου} αι. π.Χ., ένα Θεσσαλονίκης του 2^{ου}-1^{ου} αι. π.Χ. και πέντε αρχαίων ελληνικών πόλεων, φθαρμένα (Σχ. 4).
5. Αντίθετα με τις αγροικίες, που η κεραμική τους περιλαμβάνει περιορισμένα σχήματα, εδώ διακρίνεται κάποια ποικιλία στο σχηματολόγιο των μικρών, κυρίως, αγγείων. Υπάρχουν ελάχιστα γραπτά όστρακα του 5^{ου} και 4^{ου} αι. π.Χ., καθώς και μελαμβαφής και ερυθροβαφής κεραμική του 5^{ου}, 4^{ου} και 3^{ου} αι. π.Χ. Αρκετά είναι τα επιτραπέζια αγγεία, όπως κύλικες και σκύφοι αττικού τύπου, κάνθαροι, πινάκια και σκυφίδια διαφόρων τύπων και διαστάσεων⁵⁷. Οι κύλικες ιωνικού τύπου του 5^{ου} και 4^{ου} αι. π.Χ., που είναι το πιο χαρακτηριστικό σχήμα της κεραμικής των Αβδήρων, ουσιαστικά απουσιάζουν. Σπάνια, αλλά υπαρκτή, είναι η διακόσμηση τύπου δυτικής κλιτύς. Πιο συνηθισμένοι είναι οι ανάγλυφοι σκύφοι του δεύτερου μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. Έχουν βρεθεί αρκετά θραύσματα, ανάμεσα στα οποία αναγνωρίζεται το εργαστήριο του Μονογράμματος της Εφέσου (τρίτο τέταρτο 2^{ου} αι. π.Χ.) με τη σειρά των τετραγωνισμένων οκτάφυλλων ροδάκων κάτω από το χείλος, καθώς και τα νεότερα παραδείγματά του με τη σειρά από ανεμι-

50. Κ. Καλλιντζή, ό.π. (σημ. 47).

51. Βρίσκονται στα αγροκτήματα των σημερινών οικισμών Μυρωδάτου, Αβδήρων και Μάνδρας.

52. Το εύρημα δεν έχει συντηρηθεί και μελετηθεί ακόμα. Η πληροφορία για την ανασκαφή, που έγινε τον Απρίλιο του 2009, οφείλεται στην ανασκαφέα Μ. Χρυσάφη.

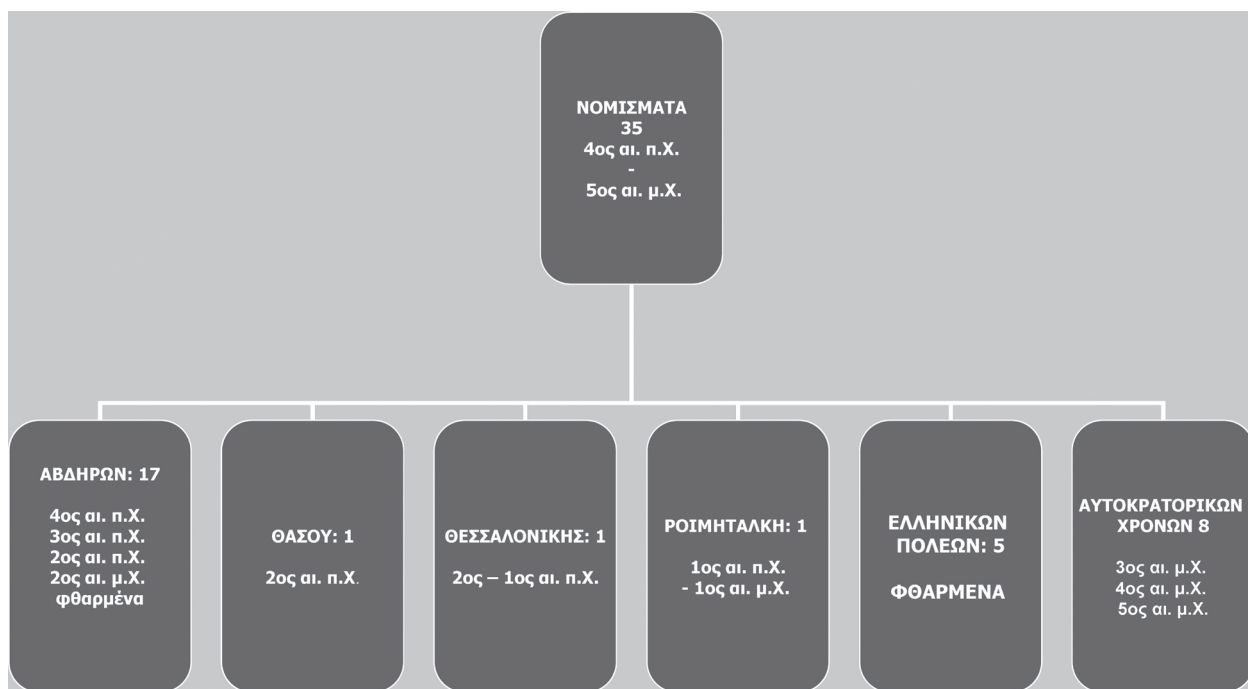
53. Δ. Τριαντάφυλλος, Ν. Κοκκοτάκη, ό.π. (σημ. 9).

54. Βλ. ενδεικτικά Κ. Καλλιντζή, ό.π. (σημ. 13), Χοιρόδασος Αβδήρων, της ίδιας, ΑΔ 2001, Χρον. (υπό έκδοση), Αμπέλια Αβδήρων.

55. Δ. Τριαντάφυλλος, ΑΔ 29, 1973-4, Χρον. Β'3, 810-813.

56. Η ταύτιση έγινε από την αρχαιολόγο Κ. Χατζηπροκοπίου.

57. Ε. Σκαρλατίδου, ό.π. (σημ. 11), εικ. 14, 15. Π.Α. Πάντος, ό.π. (σημ. 7), πίν. 615γ.

Σχ. 4. Γραφική παράσταση προέλευσης νομισμάτων.

ζόμενα και πλατιά λογχοειδή φύλλα⁵⁸. Αξίζει να σημειωθεί το γεγονός ότι αγγεία με πανομοιότυπα μοτίβα, όπως, για παράδειγμα, το μοτίβο του πενταγωνικού πλέγματος με το μέταλλο, έχουν βρεθεί και στην πόλη των Αβδήρων⁵⁹. Οι «ομηρικοί» σκύφοι αντιπροσωπεύονται από ένα θραύσμα (Εικ. 6) με δύο ανθρώπινες μορφές κατενώπιον, η μία από τις οποίες είναι γυμνή γυναίκα με κοσμήματα, ίσως Αφροδίτη⁶⁰. Υπάρχουν ακόμη λυχνάρια τύπου Κνίδου ή Εφέσου (δευτερο μισό 2^{ου} - αρχές 1^{ου} αι. π.Χ.). Τα γκρίζα αγγεία ίδιας εποχής εκπροσωπούνται επίσης. Η αβαφής κεραμική των μεγαλύτερων αγγείων καθημερινής χρήσης περιλαμβάνει επιτραπέζιους αμφορείς, οινοχόες, λεκάνες και μαγειρικά σκεύη, όπως λοπάδες, χύτρες κτλ.

58. Κ. Τσάκος, «Πήλινες μήτρες «μεγαρικών» σκύφων από τη Σάμο», Γ' Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική, Θεσσαλονίκη 24-27 Σεπτεμβρίου 1991 (1994) 294-301, εδών 296-297.

59. Α. Κρανιώτη, «Αβδηρα: τόπος παραγωγής ελληνιστικής ανάγλυφης κεραμικής», στο Δ. Τριαντάφυλλος, Δ. Τερζοπούλου (επιμ.), Αρχαία Θράκη, Αρχαίοι, κλασικοί, ελληνιστικοί, ρωμαϊκοί χρόνοι, Πρακτικά 2^{ου} Διεθνούς Συμποσίου Θρακικών Σπουδών, Κομοτηνή 20-27 Σεπτεμβρίου 1992 (1997) 789-806, εδών 794, πίν. 7α, 8δ.

60. Για παρόμοιο θραύσμα με Κρίση Πάριδος (τρίτο τέταρτο 2^{ου} αι. π.Χ.), βλ. Κ. Τσάκος, «Σκύφοι με ανάγλυφη διακόσμηση από τη Σάμο», Β' Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική, Ρόδος 22-25 Μαρτίου 1989 (1994) 139-144, εδών 199, πίν. 77γ.

6. Από τα βασικότερα και πολυπληθέστερα αντικείμενα των αγροικιών είναι οι οξυπύθμενοι εμπορικοί αμφορείς – αγγεία απαραίτητα για τις καθημερινές ανάγκες των ενοίκων τους, την αποθήκευση και τη μεταφορά των προϊόντων που παρήγαν. Εδώ, όμως, βρίσκονται σε μικρές, σχετικά, ποσότητες. Περιορισμένος είναι και ο αριθμός των πιθαριών.
7. Αν και στις αγροικίες είναι αναμενόμενη η ύπαρξη αντικειμένων σχετικών με την επεξεργασία των αγροτικών προϊόντων, μέχρι τώρα ο αριθμός τέτοιων ευρημάτων είναι πολύ μικρός. Στη Διομήδεια, αντίθετα, έχουμε αρκετά σκεύη και αντικείμενα που υποδηλώνουν εργαστηριακές ασχολίες του πληθυσμού, όπως είναι η υφαντική (αγνύθες ποικίλων τύπων και διαστάσεων), η επισκευή των πιθαριών [μολύβδινοι σύνδεσμοι, που σε μία περίπτωση διατηρήθηκαν προσαρμοσμένοι στα τοιχώματα του πιθαριού (Εικ. 7)] και η επεξεργασία των αγροτικών προϊόντων (ιγδία, μυλόπετρες διαφόρων τύπων, τριπτήρες). Οι εννέα ενσφράγιστες λαβές αμφορέων, καθώς και μία ενσφράγιστη κεραμίδα στέγης (Εικ. 8), δείχνουν εμπορικές επαφές κυρίως με τη Θάσο, καθώς οι ενδείξεις σχέσεων με άλλα κέντρα παραγωγής είναι αδύναμες. Τα χάλκινα και μολύβδινα σταθμια παραπέμπουν, επίσης, σε κάποια οικονομική δραστηριότητα.

Εικ. 6. Θραύσμα ανάγλυφου σκύφου με αφηγηματική σκηνή MA 8198.

Εικ. 7. Θραύσμα πιθαρίου με μολύβδινους συνδέσμους MA 8251.

Εικ. 8. Θραύσμα ενσφράγιστης κεράμου στέγης MA 8206.

Η Διομήδεια βρίσκεται στην πεδινή περιοχή που εξασφάλιζε στην πόλη των Αβδήρων άφθονα γεωργικά προϊόντα για την κάλυψη των εσωτερικών αναγκών, αλλά και για εξαγωγή. Από τις αρχαίες πηγές αναφέρονται τα αμπέλια⁶¹ και τα σιτηρά⁶², που απεικονίζονται και σε νομίσματα της πόλης. Η κύρια ασχολία των κατοίκων του οικισμού αυτού θα ήταν, επομένως, οι καλλιέργειες σιταριού και αμπελιών. Η ονομασία του παραμένει προς το παρόν άγνωστη. Το μοναδικό όνομα που παραδίδεται από τις γραμματειακές πηγές, το «Βεργέπολις»⁶³, έγινε κατά καιρούς προσπάθεια να αποδοθεί σε άλλες θέσεις⁶⁴.

Κατά το δεύτερο μισό του 1^{ου} αι. π.Χ., αυξήθηκε σημαντικά η δύναμη των Θρακών Σαπαίων που κατοικούσαν δυτικά του Νέστου και εκπροσωπούσαν τα ρωμαϊκά συμφέροντα στην περιοχή. Στην περιοχή των Αβδήρων έχουν βρεθεί αρκετά νομίσματα των βασιλέων Ροιμητάκη Α', Β' και Γ'⁶⁵. Από τη Διομήδεια προέρχεται χάλκινο νόμισμα Ροιμητάκη Α' (11 π.Χ.-12 μ.Χ.) ή Β' (19-36 μ.Χ.).

Στα ρωμαϊκά αυτοκρατορικά χρόνια, ο οικισμός της Διομήδειας δεν είναι βέβαιο ότι εξακολουθεί να ανήκει στη χώρα των Αβδήρων. Τον 2^ο αι. μ.Χ., ο Τραϊανός ενδιαφέρθηκε για την παλαιά πόλη των Σαπαίων Τόπειρο, την έκανε σταθμό της Εγνατίας και την όρισε υπεύθυνη για τη συντήρηση μεγάλου τμήματος του οδικού άξονα. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα να χάσουν τα Άβδηρα το βόρειο τμήμα της επικράτειάς τους, διότι παραχωρήθηκε στην Τόπειρο⁶⁶. Ο διάδοχός του Αδριανός αποκατέστησε την εδαφική κυριαρχία των Αβδηριτών, όπως δείχνουν τα δύο οροθέσια της χώρας που βρέθηκαν κοντά στους Τοξότες (Σχ. 1)⁶⁷. Δεν γνωρίζουμε ακριβώς το πλάτος της ζώ-

61. Ο Πίνδαρος χαρακτηρίζει την χώρα των Αβδήρων «Θραϊκίαν γαίαν άμπελόεσσαν και εύκαρπον» και «χθόνα πολύδωρον», βλ. Πινδάρον Παιάνες, fr. 52b, στο S.I. Radt, ό.π. (σημ. 46), στ. 25-26 και 60.

62. Η καλλιέργεια σιτηρών μαρτυρείται για τον 4ο και τον 2ο αι. π.Χ., βλ. Διόδωρος Σικελιώτης 15.36. 1-4, Livius 43. 4. 8-13. IThrAeg., 202-204.

63. Στέφανος Βυζάντιος στο λήμμα Βεργέπολις Αβδηριτών.

64. Στον αρχαιολογικό χώρο του Κουτσού, Δ. Τριαντάφυλλος, ό.π. (σημ. 55), 813. Στους πρόποδες της Ροδόπης, P.A. Pantos, «The Present Situation of the Studies in Archaeological Topography of Western Thrace», Pulpudeva 4, Semaines philippopolitaines de l'histoire et de la culture thrace, Plovdiv 3-17 Octobre 1980 (1983) 164-178, edw 166, παρ. 8.

65. IThrAeg., 166.

66. Α. Πολυχρονίδου-Λουκοπούλου, «Τόπειρος, πόλις της Θράκης: Προβλήματα ιστορικής γεωγραφίας και τοπογραφίας», στο Ch. Bakirtzis (επιμ.), Byzantine Thrac. Image and Character. First International Symposium for Thracian Studies, Komotini 28-31 May 1987, ByzF 14 (1989) 577-599, edw 582-583. Η πιο πιθανή τοποθέτηση της Τοπείρου είναι στην περιοχή του Παραδείσου Καβάλας: αυτ. 584-587.

67. IThrAeg., 254-255 (E 78), 256 (E 79).

νης που αποσπάστηκε και αποδόθηκε ξανά, είναι, ωστόσο, πιθανό να περιλάμβανε και τη Διομήδεια. Η περιοχή εξακολουθεί να κατοικείται και κατά τον 3^ο αι. μ.Χ., όταν, με τις μεταρρυθμίσεις του Διοκλητιανού, η Θράκη αποκόπηκε από τη διοικητική «Επαρχία Μακεδονίας» και αποτέλεσε την «Επαρχία Ροδόπης».

Τα ευρήματα των πρώτων μεταχριστιανικών αιώνων είναι σποραδικά. Πρόκειται, κυρίως, για ερυθροβαφή αγγεία του 2^{ου}-3^{ου} αι. μ.Χ., σκυφίδια, πινάκια, καθώς και μαγειρικά σκεύη. Υπάρχουν, ακόμα, χάλκινα νομίσματα Αυρηλιανού (270-275 μ.Χ.), Αβδήρων επί Αντωνίνου Ευσεβούς (138-161 μ.Χ.) και Ελληνικής πόλεως (2^{ος}-3^{ος} αι. μ.Χ.).

Στον 4^ο αι. μ.Χ., μετά την κτίση της Κωνσταντινούπολης το 330 μ.Χ., η περιοχή της Θράκης αποκτά νέο χαρακτήρα, καθώς βρίσκεται στην άμεση περιφέρεια της πρωτεύουσας. Στη Διομήδεια φαίνεται να υπάρχει την περίοδο αυτή μια πιο δυναμική κοινότητα, που σχετίζεται, πιθανόν, με τα νέα πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα που προέκυψαν και τα οποία οδήγησαν στην επερχόμενη παλαιοχριστιανική εποχή. Πολλά από τα επιφανειακά ευρήματα προέρχονται από τα νότια πρηνή της Τούμπας, αλλά και από τον αγρό Σπ. Παπαδόπουλου που προαναφέρθηκε. Η κεραμική, εκτός από αβαφή αγγεία, περιλαμβάνει και τους χαρακτηριστικούς αμφορείς με αυλακώσεις. Υπάρχουν, ακόμα, θραύσματα γυάλινων αγγείων του 4^{ου} αι. μ.Χ., μία γυάλινη χάντρα και επτά χάλκινα νομίσματα: τρία του Κωνσταντίου Β' (346-361 μ.Χ.), ένα κωνσταντίνειας δυναστείας (337-364 μ.Χ.), ένα υστερορωμαϊκό Ασάριο (4^{ος} αι. μ.Χ.), ένα

που χρονολογείται γύρω στα 330 μ.Χ. και ένα στα τέλη του 4^{ου} με 5^ο αι. μ.Χ. (Σχ. 3).

Η επόμενη περίοδος κατοίκησης του χώρου χρονολογείται μετά από πολλούς αιώνες στα μεταβυζαντινά χρόνια και εντοπίστηκε σε δύο σημεία. Στο βορειοδυτικό όριο του χώρου, στον αγρό Ε. Μπαχλιτζανάκη (Εικ. 1.8) βρέθηκε σε δοκιμαστική τομή απορριμματικός λάκκος με θραύσματα αγγείων, διαλυμένους πηλούς, άνθρακες και οστά. Διάσπαρτη κεραμική κάλυπτε την επιφάνεια του αγρού και των γειτονικών⁶⁸. Στη δεύτερη περίπτωση, στο νοτιοανατολικό όριο του χώρου, παρατηρήθηκε επιφανειακή κεραμική στον αγρό Κ. Μπατζάκη (Εικ. 1.9) και τον γειτονικό προς τα νότια. Ένα αργυρό οθωμανικό νόμισμα, θραύσματα γυάλινων αγγείων και ένα ακέραιο μάρμαρινο ιγδίο είναι τα κινητά ευρήματα που συμπληρώνουν την εικόνα της εποχής.

Η πρώτη αυτή παρουσίαση των δεδομένων, ανασκαφικών και επιφανειακών, της Διομήδειας θεωρούμε ότι κατέδειξε τη σημασία του αρχαιολογικού αυτού χώρου για τη μελέτη της ανθρώπινης παρουσίας στην περιοχή της πεδιάδας της Ξάνθης. Μια συστηματικότερη μελλοντική έρευνα, που θα περιλαμβάνει οπωσδήποτε ανασκαφή⁶⁹, πιστεύουμε ότι θα απαντήσει σε πολλά από τα ερωτήματα που έθεσε η παρουσία ανακοίνωση.

Κομοτηνή,

ΙΘ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων

Καβάλα,

ΙΗ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων

68. Κ. Καλλιντζή, ό.π. (σημ. 13), Θέση ΔΙΟΜ. 2004.01

69. Οι μέχρι τώρα δοκιμαστικές ανασκαφές καλύφτηκαν από κονδύλια των Υπουργείων Μακεδονίας – Θράκης και Πολιτισμού.

Abstract

The Archaeological Site of Diomedeia, Prefecture of Xanthi

Konstantina Kallintzi, Stratis Papadopoulos

The archaeological site of Diomedeia (Diomidia) is in the southern part of the Prefecture of Xanthi, in a level plain between the sea and the Rhodopi Mountains. It covered an area of about 700 *stremmata* (~175 acres), at the center of which was a five-meter-high Toumba.

Diomedeia's Prehistoric phases are known through surface surveys and the excavation of two pits. It was a large agricultural settlement. Its Neolithic pottery is a dark burnished ware, frequently black-topped, with the most prominent types being storage pithoi, prochoi, four-footed lekanai, and tripod tables. There are some painted classes of Late Neolithic, such as pottery decorated with dark gray and "black-on-red" wares. Life in Diomedeia extended from the mid-6th to the late 5th millennium. The Toumba was re-inhab-

ited during the 3rd millennium, as shown by illicit excavation at its summit, which yielded Early Bronze Age pottery.

The following habitation phase may be detected in the late 5th century B.C., when the area belonged to the *chora* of Abdera. Our knowledge here is based exclusively on surface investigation. A settlement had grown up at Diomedeia that may have been in the nature of a village. The finds (pottery, coins, minor objects) confirming ongoing use of the area during the historical period for a very long time, since its chronological bounds extend as far as the 4th-5th century A.D. There were installations on the outskirts of the archaeological site during the Post-Byzantine period.